

“ОБУЧЕНИЕТО ПО МУЗИКА В СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И СЪВРЕМЕННИ АСПЕКТИ“

КОНСТАНТИН К. ФИДАНЧЕВ

Живеем във време на бурен технически прогрес, в което всеки втори преподавател или специалист в областта на музикалната педагогика е съсредоточил усилия в интегрирането на интерактивни, мултимедийни и други осъвременени методи на преподаване в обучението по музика на всички учебни нива. Дали всеки втори от тях се интересува от реално съществуващите от години проблеми и дали половината са чували за предстоящите новости, с които предстои да се сблъска, след приемането на новия закон за средното образование^[1]?

В настоящия доклад, представям кратък съдържателен анализ на съществуващите проблеми в средните училища с разширено и профилирано преподаване на музика, както и предвидените промени в новия законопроект за средното образование в програмите за обучение по музика, оформени в три основни аспекта:

- изготвянето на нови държавни образователни изисквания (ДОИ) в начален и прогимназиален етап.
- липсата на финансиране за разширено обучение по музика и проблемите при кандидатстване за профилирано обучение по музика.
- структурните промени в профилираното обучение по музика за гимназиален етап.

На 14 и 15 ноември 2012г. в гр. София се състоя дискусия и кръгла маса с учители по музика и представители на Министерството на образованието, младежта и науката (МОМН) във връзка с новите учебни програми по музика за начален и прогимназиален етап в контекста на реформата на обучението в средното образование. Представени бяха новите ДОИ по музика в начален и прогимназиален етап и съответните ключови компетентности^[2]. Те са изградени на спираловиден принцип, съобразно възрастовите и психофизиологичните особености на учениците. Съдържат традиционни и иновативни области на компетентност, включително и използването на информационни технологии (ИТ). Формират умения за учене на базата на собствен практически опит в процесна дейностите при изпълнение, слушане на музика и импровизация. Създават ключови компетентности в областта на българския език и възможност за общуване на чужд език чрез музика, както социални и граждански компетентности. Запазват структурата при изготвянето на новите учебните програми с таблично представяне на отделните структурни компоненти.

В новите учебни програми се залагат иновативни структурни и съдържателни акценти, оформени в теми и подтеми, очаквани резултати и конкретни нови понятия. Оформени са области на компетентност, които да гарантират приемственост и плавен преход от начален към прогимназиален етап. В началния етап приоритетите в обучението по музика са в посока знание, чрез практически опит в процеса на дейностите: изпълнение, слушане на музика и импровизация. В прогимназиалния етап натрупаният /1-4 клас/ емпиричен опит представя по-задълбоченото разбиране на учебното съдържание и го надгражда. Основни тематични акценти в учебните програми по музика от 1 до 7 клас са:

- музикална практика – музициране, възприемане.
- елементи на музикалната изразност.
- музика и игра (само за 1-4 клас)
- музикални жанрове и форми. (само за 5-7 клас)
- музика, култура (само за 5-7 клас) и общество.
- музика и информационни технологии.

Нови моменти в учебните програми по музика за 3 и 4 клас, са: Въвеждането на нова тема „Музиката и съвременните технологии“, която намира логично продължение в аналогичната тема от следващия етап; „Олекотяване“, чрез отпадане на названия и понятия диез; бемол; бекар и др., които според експертите на МОМН нямат практическо приложение.

Нови моменти в учебните програми по музика за 5 клас са: Новите теми: „Популярна музика и популярна култура”, „Модернизация, глобализация и фолклорна музика” и разглеждането само на „Сюита“, от музикалните жанрове в 5 клас.

Нови моменти в учебните програми по музика за 6 клас са: Въвеждането на новите теми: „Фолклорната музика на Балканите и съвременното и битие в модерната и глобалната епоха”; „Популярната музика”; „Музика и технологии”, както и разглеждането само на „Рапсодия“, от музикалните жанрове в 6 клас.

Нови моменти в учебните програми по музика за 7 клас, са: Отпадането на подробното изучаване на развитието на западноевропейската музика в различните епохи. Заложено е усвояване на знания и компетентности свързани с елементите на музикалната изразност, основните формообразуващи принципи и музикални форми, музикални жанрове и видове многогласие, разнообразието на българския фолклор, основните периоди в българската музика и ролята и значението на новите технологии. Обособени са нови теми: „Музика и съвременни технологии“, с подтема: „Съвременни музикални инструменти“, в която се представят възможностите на електрическите и електронни инструменти за създаване и изпълнение на разнообразна музика, и присъствието и в предаванията на радиото и телевизията, в концертните изяви и др; подтема „Съвременни музикални технологии“, за запознаване с различни средства за звукоизвличане и звукозапис, и създаване на елементарна представа за търсене, съхранение и разпространение на музикална информация с помощта на съвременните технологии; „Музика и съвременните информационни технологии“ с под тема: „Компютърни музикални системи“, с цел запознаване с компютърна система за възпроизвеждане и запис на звук; програми за възпроизвеждане и запис на звукова и видео информация; Електронна поща. В следствие на придобитите знания се очаква учениците да познават и използват елементите на компютърна система за възпроизвеждане и запис на звукова и видео информация; да контролират възпроизвеждането на музикална и видео информация чрез специализирани програми и да я изпращат по електронна поща.

Предвидени са и дейности междупредметни връзки, чрез разкриване на общи проблеми, теми и понятия; интегративно взаимодействие с български език и литература, изобразително изкуство, физическа култура и спорт, математика, природни науки и други, обособени в две направления:

- музикални дейности в клас: изпълнение на музика, слушане на музика и музикално творчество...
- дейности в изнесена обучаваща среда – посещение на тематични концерти, свързани с официални национални и други празници, посещение на звукозаписно студио в телевизия, радио и др.

Анализ на представените промени:

- тематичните области на компетентност гарантират приемственост и плавен преход от начален към прогимназиален етап, но не гарантират устойчиви знания.
- предвижда се знанията за музиката в начален етап да се овладяват на базата на собствен практически опит в процеса на дейностите изпълнение, слушане на музика и импровизация, която да създава емпирична основа за тяхното теоретично осмисляне в прогимназиалния етап, но без да е изградена естетическа представа за възприятие на децата между 7-10 години, без да има богат практически опит и импровизационна способност. Теоретическото осмисляне в прогимназиален етап, може да е обречено на провал, ако има пропуски в знанията от начален етап.
- учебния процес по музика в клас осигурява условия за развитие на музикалните способности и интелекта на учениците и стимулира креативно поведение. Според Цветанка Георгиева, „Претрупването на дейности, различни от същинското музициране, изразено в пеене, солфежиране, записване на ноти и др. ограничава изграждането на музикалността в децата“^[3]. Още повече след отпадането на основни понятия като диез, бемол, бекар и др., които са в основата на музикалната азбука и спомагат за визуалното представяне на тоновете в музикалния звукоред.

- в процеса на дейностите, изнесени в извънучилищна обучаваща среда, се натрупват музикални впечатления и богат социален опит относно многообразното функциониране на музиката в живота на хората, разнообразието на форми и тематика на музикално – изпълнителските изяви, ролята на информационните технологии за създаване и разпространение на музика. По-голямата свобода, която се дава на дейностите, изнесени в извънучилищна обучаваща среда, води до възмустващи факти, при които от икономически съображения учители по музика водят деца на безплатен „поп-фолк“ концерт, вместо на опера. Отпадането на изпълнения от композитори и изпълнители, превърнали се в класика за определени жанрове, позволяват на комерсиалната музика, със съмнителен сертификат за качество, налагана чрез електронните медии, да бъде фактор за възпитание и стил на поведение у подрастващите. Като измерител за качество се приемат песни с почти никаква музикална линия, съставени от три акорда и текст с неясен смисъл, придружени от неориентирани подкачания тип “Gangnamstyle” или „Harlemshake“.

Въпреки твърдението на експертите от МОМН за опростяване на учебната програмата, се забелязва наличието на материал от по-горни класове, дори такъв, който се изучава, макар и по-задълбочено във висшите учебни заведения (ВУЗ). Постоянното желание на висшестоящите органи за редуциране на часовете за задължителна подготовка (ЗП) по музика на един седмично за целия период на обучение от 1^и до 9^и клас, обрича обучението по музика на едно лудо препускане из материала, без той да бъде трайно овладян. Според Снежина Стойчева и колегите и от Добричкото СОУ „Св. Климент Охридски“ „Сегашният хорариум от 1,5 часа седмично, какъвто наблюдаваме в 3, 4, 5 и 7 клас (и по 1 час за 8 и 9 клас), е показател за подценяване на предмета и ролята на обучението по музика за развитие на емоционалния и интелектуалния потенциал на учениците“^[4]. Часовете по музика се разглеждат като възможност за отмора и забавление, без да се отчита значението им за цялостното развитие на личността. В това отношение с лека ръка се пренебрегват, както богатия европейски и световен педагогически опит, така и многобройните научни изследвания за връзката между активното музициране (вокално и инструментално) и добрите резултати по отношение на всички ключови компетенции.

Липсата на отношение към разширеното обучение по музика (1-7 клас), е друг съществен проблем, който стои без решение от доста време. Това че профилираното обучение по „Музика“ съществува до днес, се дължи в голяма степен на наличието на разширено обучение в начален и прогимназиален етап, включващо изучаване на музикален инструмент и солфеж. Държавата игнорира това обучение вече много години. Притиснати от икономическата ситуация, тези паралелки остават все по-малко и съществуват единствено благодарение на добрата воля на директоритена училищата, които ги поддържат. Всичко това се случва с цената на огромни усилия и лишения от тяхна страна. Разширеното обучение по музика е основата, която гради бъдещите паралелки с профилирано обучение. Това е част от спецификата на музикалното изкуство. То изисква и предполага обучение от ранна възраст, за да бъдат постигнати добри резултати не само като инструментални умения и слухов опит, но и като култура, личностни качества и др. Въпреки нееднократно повдиганите въпроси от страна на колегията за разширеното обучение, дори и в новия законопроект, темата за неговото регламентиране и финансиране продължава да бъде избягвана.

Основна причина, за неформирането на профилирани паралелки по музика е непроменяната с години изпитна програма за кандидатстване, която включва конкретизиран изпитен материал за изпълнение и изпит по солфеж в два варианта, определени от съответното училище. Първия вариант включва само устен изпит: (подражателно възпроизвеждане на мелодична фраза, хармонични интервали и акорди – диатоника и хроматика; отгатване на единични тонове, фрази, хармонични интервали, главни квинтакорди и обръщенията им в тоналности до два знака в мажор, натурален, хармоничен и мелодичен минор; солфежиране от пръв поглед на един солфеж в мажор или минор – диатоника до два знака; транспониране на мелодична фраза с тонови имена в тоналности до два знака). При втория вариант, изпитът е: (писмен: едногласна диктовка в тоналности до два знака в мажор, натурален, хармоничен и мелодичен минор по зададен тон “ла”; единични хармонични интервали, главни квинтакорди и обръщенията им в тоналности до два знака в натурален мажор и хармоничен минор; и устен: изпяване на солфеж от пръв поглед в тоналности до два знака в натурален мажор, натурален, хармоничен и мелодичен минор по зададен

тон "ла", определен чрез жребий по време на изпита).Приемният изпит по солфеж за специалностите с народни инструменти и народно пеене е по опростен и включва част от изброените дейности: (транспониране на заучена народна песен от зададен тон; отгатване на мажорни и минорнитризвучия; подражателно възпроизвеждане на двуглас и триглас; възпроизвеждане на музикални фрази в различни размери и отгатване на размери 2/4, 5/8, 7/8, 9/8, 11/16; отгатване на тонове в до мажор и ла минор; солфежиране от пръв поглед на един музикален откъс в равноделен размер в тоналност до 1 знак и един откъс в неравноделен размер в до мажор и ла минор, определени чрез жребий).Приемните изпити за специалностите класическо, поп и поп и джаз пеене, след VIII клас включват: Два изпита по специалността, с проверка на гласовите данни, (изпълнение на една песен или лека ария); изпълнение на конкретен вокализ;две песни (едната по възможност от български композитор) и рецитация на басня или стихотворение (само за класическо пеене);Устен изпит по солфеж с идентични изисквания, както при устния изпит по солфеж за класическите инструменти и теория за строеж на прости диатонични интервали, тоналности – квинтов и квартов кръг, ритмика, метрика, динамика и темпо.

Музикалните специалисти могат да си направят изводите за сложността на изпитите . В следствие на заложените критерии, от кандидат гимназистите се очаква да са изучили програмата за профилирано обучение предварително. В последните години много музикални институции като СУ „Св. Климент Охридски”, АМТИИ – гр. Пловдив, НМА „Панчо Владигеров”, СМУ „Любомир Пипков” и др. насочиха усилия към опростяване на изпитния материал в приемните си изпити за ученици и студенти.Появява се парадоксът, че изпитът за влизане във ВУЗ или в национално музикално училище е по-лесен,отколкото изпитът за средно общообразователно училище с профилирано обучение по музика.

Дори в новоприетите преди две години ДОИ за придобиване на професионална квалификация по професията "Музикант-инструменталист" трета степен,не се изисква обучаваните да притежават предишна професионална квалификация или професионален опит. Необходимо е кандидатите да притежават музикален слух и минималнотовходящо образователно равнище -(завършено основно образование).

Като заключение ще прибавим и външното оценяване след 7 клас, което е поредната спънка, появила се в последните години.

На 21.02.2013 г. в гр. София, се проведе поредната дискусия и кръгла маса с учители по музика и представители на МОМН, във връзка с новите учебни програми за профилирано обучение по музика за гимназиален етап в контекста на реформата на обучението в средното образование. Представена беше новата визия и основното реструктуриране на гимназиалната степен в два етапа.

- първи гимназиален етап – завършващ (8-10 клас), съсредоточен в приключване на основни балообразуващи предмети.
- втори гимназиален етап – профилиращ (11-12 клас), състоящ се от 4 отделни модула:
 - a) Музикална култура – съдържасмесен материал от сегашното учебно съдържание в 8-9 клас по музика (изнесен в 11-12 клас) и не намира място в Профилирания II етап на гимназиалния етап.
 - b) Теория на музиката е модул, в който хаотично са изсипани всички отпаднали от предишни години музикални термини. Макар и на много по-ниско ниво (еднаквост, контраст и подобие), тук е заложен и музикалният анализ. При сега действащите планове „Музикален анализ“, се изучава в 10 клас, с по два часа седмично и то едва след завършени курсове по теория на музикалните елементи и солфеж и начална хармония в 9 клас, които служат за база. Паралелното усвояване на теория и практика и разнопосочеността на модула, не създава професионална теоретична база за ориентация във формата и интерпретацията на изучаваните теоретични понятия,практически жанрове и заложените форми /в 3-4модул/. Преминаването на ниво, изучавано в по-долните класове, обезсмисля присъствието на модула.
 - c) Музикален инструмент или пеенес редуциран седмичен хорариум от сегашните два часа седмично на един- 36 часа в 11 клас и 31 часа в 12клас. При тази ситуация ще търсим магьосници, а не преподаватели, които да изградят музикант или певец за скромните 67

часа? За сравнение в ДООИ за придобиване на трета професионална квалификационна степен "Музикант-инструменталист", са предвидени минимум 300 часа.

- d) Пиано/електронни клавишни инструменти/ е естественото продължение на т.нар. задължително пиано, само че с редуциран на половина хорариум.

В краткото резюмирано представяне на новите учебни програми липсва яснота по отношение на обучението по музика в първи гимназиален етап (8-10 клас). Според Людмила Варадинова: „Полугласно се споменава за възможно присъствие на ЗП - Музика в 8 клас“^[5], с основно място на съвременните жанрови популярни форми, което не е логичен приоритет за непрофилиращ модул. В сега действащите програми ЗП има в 8 и 9 клас, като в учебните планове присъстват часове за профилирана подготовка – не по-малко от 5/7 часа седмично в 9/10 клас, включващи по 3 часа индивидуално обучение (2 за музикален инструмент/пеене и 1 за задължително пиано). Тези часове (вкл. часовете в 8 клас) са финансово обезпечени чрез единния разходен стандарт за издръжка на ученик от профилирана паралелка по изкуства. Без нормативно постановени и съответно финансирани допълнителни часове обучението не може да бъде провеждано. Как в такъв случай се очаква при две или тригодишно прекъсване на музикалните занимания да се сформира профил по предмета?

Съществен проблем е заемането на часове за профилираната подготовка в 11 и 12 клас без посока и професионална база по „История на музиката“ или „Народна музика“. Освен това се предвиждат едва 4 часа седмично за Музика – по един за 4-те модула, в които е включен огромен обем от информация и практически умения, без да има яснота относно равнището, на което се очаква да бъдат усвоени. В сравнение с настоящите учебни планове, предвидените часове за Музика са двойно повече.

Остава неясно точното разпределение на задължителни и избираеми модули и предмети в тях, както и припокриването на съдържание от първия гимназиален етап. Дава се нерегламентирано право на избор, създаващо различия в програмите на отделните училища, което е предпоставка за непризнаване на легитимността на дипломите в бъдеще време.

В предвидените промени е заложено завършване с държавен зрелостен изпит (ДЗИ) по специалността. Липсата на професионално отношение при оформянето на трети и четвърти модул и съкратеният брой часове не предполага ниво на подготовка за ДЗИ, освен това се губи смисълът от въвеждането на ДЗИ като самоцел, без присъствието на „Профил“ в дипломата. Измества се и акцента замяна на второто ДЗИ по избор, с добавяне на ново, без дори да е представен и примерен вариант на ДЗИ. Не се уточнява дали е записано нормативно изискване за индивидуално обучение по трети и четвърти модул, както и делене на групи за втори модул. Проблемите в проекта не се изчерпват с написаното дотук, те могат да бъдат разглеждани в детайли поотделно за всеки модул.

Изграждането на нещо без основа е невъзможно. Няма как при минималните часове за ЗП по музика от 1 до 7 клас, без обучение в 8-10 клас и без разширеното обучение да се очаква да има кандидати за профил „Музика“ – мотивирани за бъдеще, свързано с изкуството и с достатъчно ниво на подготовка (инструментална, слухова и теоретична), което да позволи качествена работа и постигане на равнище, достатъчно за покриване на ДЗИ и успешно обучение във ВУЗ.

Преди да се предприемат важни промени в структурата и съдържанието на обучението по предмета „Музика“, отговорните за това лица и институции, следва да вземат предвид историята и постиженията на разширеното и профилираното обучение, да преценят рисковете, които носи омаловажаването на предмета и несигурната позиция на профила за бъдещето на професията „учител по музика“ и да работят в сътрудничество с по-голям брой действащи учители от профилираните училища. Необходимо е^[6]:

- да се запази профил „Музика“ в настоящия му вид или при евентуално преминаване към двустепенен гимназиален модел, да се преразгледа концепцията за профилираното обучение по музика, като се отчете спецификата на предмета;
- да се предвиди ЗП по музика в класовете на първия гимназиален етап (8-10) за всички училища;
- да се намери форма за нормативно регламентиране и съответно финансиране на разширена подготовка в класовете на първия гимназиален етап (8-10) в профилираните училища, включително индивидуално обучение по инструмент/пеене;

- да се прецизират учебните програми и да се преразгледа хорариума по модулите на предмета за втори гимназиален етап;
- да се разработят варианти за ДЗИ, съобразени с равнището на подготовка в профила и същевременно одобрени от ВУЗ като възможен еквивалент на приемните изпити;
- държавата да подкрепи възможността за осъществяване на разширено обучение по музика в рамките на основното образование (1-7 клас). Да се регламентира съществуването на паралелки с разширено обучение в профилираните училища, като те бъдат финансово подкрепени чрез допълнителни средства към единните разходни стандарти.
- да се увеличи броя на часовете за ЗП по музика на 2 часа седмично за всеки клас от основната степен на образование;

Разработените новите учебни планове и програми правят съществуването на профилирано обучение по „Музика” в Проектозакона за училищното образование „Теоретична възможност без условия за практическа реализация“, тъй като Законът предвижда профилираното обучение по всички предмети да се реализира само във втори гимназиален етап (11 и 12 клас). Това само по себе си не би представлявало толкова сериозен проблем, ако е обмислено добре и са взети под внимание спецификата на музикалното обучение, традициите и добрите практики, разширеното обучение, като основа за съществуването на профила, както и финансовите аспекти на темата. В случая обаче сме свидетели на политика, която не отчита тези подробности, което на практика прави невъзможно оцеляването на профилирано обучение по музика.

В следствие на този малък обем часове за каква музикална компетенция може да говорим? Какви специалисти можем да очакваме да излъчим, които да продължат своето музикално образование във ВУЗ и да продължават да развиват съвременното обучение по музика? Срещите между експерти и преподаватели продължават. Дано някога бъдем свидетели на един съвременен Закон за средното образование, позволяващ на специалистите да развиват своите възможности.

Използвани източници:

1. Закон за предучилищното и училищното образование
http://mon.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/documentsproject/2012/proekt_zakon_obrazovanie_MS_19-10-2012.pdf
2. Проект мотиви към Закона предучилищното и училищно образование
http://www.mon.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/documentsproject/2012/motivi_proekt_zakon_obrazovanie.pdf
3. Доклад за отчетна дейност на Цветанка Александрова Георгиева, ст. учител по музика в СОУ „Сава Доброплодни”, гр. Шумен.
<http://87.126.223.84/schoolcms/index.php>
4. Публикация „Проблемите на средното образование“ в затворена фейсбук група: „Профил Музика – днес и утре“, Снежина Стойчева, модератор на групата, ст. учител по музика в СОУ „Св. Климент Охридски”, гр. Добрич
<http://www.facebook.com/groups/259968414137479/>
5. Доклад за отчетна дейност на Людмила Варадинова, ст. учител по музика в 144 СОУ „Народни будители“, гр. София.
<http://144sou.bg/index.php?content=teachers&lang=bg&page=14>
6. Лични наблюдения от проведените срещи с експерти от МОМН за представяне на новия Законопроект за предучилищното и училищното образование

Тази публикация е изготвена с финансовата помощ на Европейския социален фонд по проект № BG051PO001-3.3.06/0026. Константин Кирчев Фиданчев носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ, и при никакви обстоятелства не може да се приеме като официална позиция на Европейския съюз или на Софийски университет "Св. Климент Охридски", Факултет по педагогика.

Константин Кирчев Фиданчев
Докторант – СУ „Св. Климент Охридски“
Научен ръководител доц. Жан Гологанов
Факултет по начална предучилищна педагогика